

SANT PERE DEL PUIG

15 ANYS D'EXCAVACIONS
ARQUEOLÒGIQUES A SÚRIA

Albert Fàbrega

AJUNTAMENT DE SÚRIA

Edita: Ajuntament de Súria, àrea de Cultura
Portada: La domus de Torre l'estiu de 2019
Súria, gener del 2020

1. L'ESGLÉSIA DE SANT PERE DEL PUIG

A la zona de Sant Pere del Puig les excavacions van començar l'any 2006. En les campanyes de 2006 a 2008 es va excavar el mas Puig (Vilella Vella). Les excavacions a l'església van iniciar-se el 2007 i de moment han acabat el 2018. A la torre del Puig de Sant Pere es va començar a excavar l'any 2011 i la darrera campanya ha sigut el 2019. Totes aquestes intervencions han confirmat plenament les evidències documentals. En general, ens troben en un jaciment del qual, de moment, podem afirmar que existia el segle X i que va ser poblat fins al segle XIV, tot i que el mas i la capella (reformada) van perviure fins el segle XVII-XVIII.

Les campanyes dels anys 2006 a 2008 van ser dirigides per l'arqueòloga Assumpta Serra. La campanya del 2009 va estar sota la direcció d'Ainhoa Pancorbo i les de 2010 a 2019 les han dirigit Cristina Belmonte i Roser Arcos.

Figura 1: Planta de l'església de Sant Pere. Setembre de 2018.

El document més antic que parla de les esglésies de Sant Pere del Puig i Santa Maria sa Vila, de les cases que hi ha al seu voltant, i de la torre que és al Puig de Sant Pere, és del 24 de novembre de l'any 1033. Per les afrontacions es tracta de tot l'actual terme de Súrria excepte el Samuntà i Cererols:

En nom de Déu. Jo Guillem, i Ramon ardiaca, germà seu, et donem a tu Bernat, germà nostre, comprador. Per aquesta escriptura de donació nostra et donem a tu l'alou nostre propi, que ens pervingué dels nostres pares, i per compres, i per qualssevol altres drets, això és, aquelles esglésies que són anomenades en honor de Santa Maria i Sant Pere, i aquelles cases que són en el seu circuit, i aquella torre amb aquelles cases que són al Puig de Sant Pere, i aquells molins amb aquells molinars i les seves pertinences, que són al Cardener, i altres vàries cases, això és, cases, casals, horts, hortals, terres i vinyes conreades i ermes, prats, pastures, boscos, garrigues, amb tota mena d'arbres que allà hi ha, viaductes i reductes, tot i per tot, tot allò que allà hi tenim o hi hem de tenir. I termeneja tot això damunt escrit: de la part d'orient amb el bosc d'Argençola o el Puig de Sanç, de migdia amb la vila de Cererols o amb Antius, d'occident amb aquella serra de Trullars o amb el terme del castell de Coaner, i de la part de cerç amb aquell castell sobirà de Súrria. Tot el què aquestes afrontacions inclouen t'ho donem a tu, tal com està escrit a dalt, que sigui propi teu, tot sencer, a compte de la teva heretat que tu ens dones a nosaltres, en altres alous que van ser dels nostres pares, tot el què actualment tens o has de tenir per qualssevol drets i és manifest. I si algú contra aquesta carta de venda o de permuta volgués actuar no ho pugui fer, sinó que pagui el doble amb totes les seves millores, i que aquesta carta sigui ferma per tots els temps.

Feta carta de donació o permuta a VIII de les calendes de desembre de l'any tercer del regnat del rei Enric.

Signe Guillem. Ramon arxilevita. Que aquesta carta de donació o de permuta fem i signem i preguem que signin. Signe Guifré de Súrria. Signe Guillem Ató. Signe Emèric. Signe Sendred. Guifré levita, que és jutge, sotscriu.

Miró, levita, que aquesta carta de donació o de permuta escriu, dia i any esmentats a dalt.

Del 14 d'octubre de 1049 tenim el següent document:

Nosaltres Guifré, prevere, i Guillem, laic i cavaller, testimoniem sota jurament, per Déu veritable i viu, sobre l'altar de Sant Benet de la seu de Vic, que vam veure i vam ser presents, quan Guillem de Montcada i Ramon, ardiaca i germà seu, van donar al seu germà Bernat tots els drets que tenien o haurien de tenir, a Súria i els seus termes, sobre cases, terres, vinyes, cultes i erms, molins i boscos i sobre tots els alous que el dit Bernat tenia o havia de tenir per herència dels seus pares, i aquesta donació fou feta a l'església de Sant Pere de Muntanyola, al seu cor, i escrita en pergamí, i va ser el dia que es va publicar el testament de la seva mare.

La qual cosa es va fer el 2 dels idus d'octubre de l'any XVIII del rei Enric.

Signe Guillem, cavaller predit; Guifré, sacerdot, que vam ser presents quan es va fer la donació, de la qual cosa donem testimoni i signem sota jurament.

Signe Ramon Guillem d'Hòstoles. Signe Borrell Delan. Signe Pere Ermengou. Guillem, sacerdot i jutge, que ha rebut aquest testimoni. Enric, levita, monjo i jutge, que ha rebut el present testimoni el dia i any dits.

L'any 1194, Pere de Reguant, de Súria, va dictar el seu testament. Només va fer deixes a tres esglésies: Sant Cristòfol, Santa Maria sa Vila i Sant Pere del Puig. A les dues darreres els va donar una sisena d'ordi a cadascuna per a la seva obra.

Un altre document és el testament de Guilleuma de Torroella, de l'any 1205. En ell, hi ha llegats a diverses esglésies. Les de Súria esmentades al document són: Sant Cristòfol, l'altar de Sant Jaume, Santa Maria sa Vila, Santa Maria de Cererols, Sant Salvador de Castro Chonoza i Sant Pere del Puig.

L'any 1435, en el testament de Maria de Salipota, trobem una altra vegada un munt de llegats a diverses esglésies: Sant Cristòfol, altars de Sant Jaume i Sant Antoni, Santa Maria i Sant Bartomeu, Sant Salvador Conoya, Sant Pere de les Cases i Santa Maria de Cererols. Deixa també llegats a Santa Maria de Coaner i a Santa Maria de la Sala. En aquest darrer cas especifica que l'església

és situada a la parròquia de Sant Mateu. Sant Pere de les Cases era Sant Pere del Puig, ja que les restes del mas de la Vilella Vella eren originàriament el mas Puig i després el mas Cases. La clau definitiva ens la dóna un document de l'any 1652 en què es parla del *mansi de la Vilella olim Cases et Puig*: el mas de la Vilella, abans Cases i Puig. És a partir de 1587 que comencem a trobar, a Súrria, els Vilella.

El topònim del Puig encara es conservaria, sota la forma despectiva del *Puigxot*, fins a finals del segle XVIII. Així, el 10 d'abril de 1792, sabem que les terres del mas de les Comes de Cererols termenegen a *tremuntana part ab la riera de Tordell, part ab terras del mas Reguant del Molí y del mas Puigxot que posseheix Reguant de Santa Maria y part ab terras del mas Torruella que possehia Jacinto Soler y ab terras també del mateix Torruella*.

Molt més endavant tenim dues notícies de Sant Pere en una talla de Súrria de 1731. Hi ha una *vinya de St. Pera* propietat de Jaume Claret i un *conreu prop casa, devant St. Pera* a l'anotació corresponent al mas Vilella.

L'any 1879 tenim documentada una finca de vinya i secà al *Pla de Sant Pere*, propietat de Josep Vilaseca.

Una altra dada a tenir en compte és l'absència de cap referència a Sant Pere en les visites pastorals del bisbe de Vic. La primera de les visites documentades és de l'any 1331. És cert que la majoria de visites pastorals no eren completes. Només es visitava l'església parroquial. De tant en tant, però, es visitaven totes les esglésies i capelles. Fins i tot l'any 1711 es va visitar la capella de la casa de les Comes. Per les mateixes dates -inicis del segle XVIII- Sant Pere ja és pràcticament només un topònim. Tot plegat indica que de poc abans de l'any 1500 l'església de Sant Pere estava en ruïnes i mai més es va refer.

A més a més, per notícies orals, sabem que cap a l'any 1957, quan Mines de Potassa de Súrria va obrir els pous de les Cabanasses, van comprar al mas Vilella la pedra que quedava en diverses ruïnes al voltant de Sant Pere. En particular, les restes de Sant Pere es van carregar en camions, es van transportar a les Cabanasses, es van trinxar i, amb ciment, se'n va fer el formigó que avui forma

l'estructura interna dels pous. Bona part de Sant Pere i els seus entorns són avui trinxats i esmicolats al fons dels pous de Cabanasses.

Les excavacions de l'església

L'església s'aixeca en la propietat actual de mas Vilella, al peu de l'anomenat turó de Sant Pere, sota les Guixeres. Un tros més endavant hi ha les restes d'una casa -d'arrels medievals- que és la casa vella de mas Vilella i, per tant, el mas Puig/Cases/Vilella. En el Puig de Sant Pere, davant la capella i sobre la riera, s'hi ha recollit abundant ceràmica medieval.

Abans de convertir-se en una petita capella rural, les dimensions interiors de l'església eren 6 m de llarg i 3,8 m d'ample, per a la nau, i 3,5 m de llarg per 2,75 m d'ample, per al presbiteri. Es tracta d'una església d'una sola nau, amb un absis quadrat, de factura clarament preromànica. Les parets eren enguixades a l'interior. Tot i que no en tenim proves, aquest nucli medieval de Sant Pere podria estar relacionat amb antigues explotacions de guix a la zona. És probable que el forn de ceràmica anomenat "els ulls del mussol" s'hagi de relacionar també amb aquest hàbitat medieval.

Potser el paral·lel més interessant amb Sant Pere del Puig és l'església de Sant Esteve de Caulers (o Caulès), a Caldes de Malavella, on l'equip de Manuel Riu va excavar les restes d'un poblat, els anys 1971-72. Es tracta d'una església preromànica. La nau fa 4,6*6,8 m (mesures interiors) i el presbiteri, quadrat, fa 3,2*3,2 m. Tot i que Caulers és una mica més gran que Sant Pere, les diferències són minses. Sant Esteve té dos bancs adossats a les parets laterals de la nau, igual que Sant Pere. Manuel Riu establí la població de Caulers, en el seu moment àlgid, al voltant de 50 persones, xifra semblant a la que s'ha estimat per al nucli de Sant Pere del Puig.

Estructuralment, a partir del segle X, sembla que l'absis de Sant Esteve va ser cobert amb una volta de canó. A Sant Pere creiem que des de bon principi la coberta va ser en volta de canó, atès el gruix de les parets i el fort desplom que presenta la paret nord. Un altra semblança entre Sant Esteve de Caulers i Sant Pere del Puig és el fet que en els dos casos l'absis de l'església no està centrat, sinó que està clarament desplaçat cap al nord.

A ponent de Sant Pere, enganxat a l'església, hi ha un cos d'edifici de funció desconeguda. Hi ha un paral·lel quasi idèntic a l'església de Sant Miquel de Riner, que els seus excavadors tampoc no saben quina funció tenia, tot i que suggereixen que podia ser una rectoria o un magatzem del rector.

La porta

La porta d'accés a l'església és situada al nord. És cert que, en general, les portes de les esglésies preromàniques i romàniques són a migdia o ponent, però hi ha paral·lels d'esglésies que tenen les portes al nord, a vegades forçades per la seva situació, però a vegades sense cap raó aparent. A l'àrea propera a Sant Pere el cas més clar és l'ermita de la Sala (Sant Mateu de Bages), romànica, que té la porta al nord. També Sant Joan de Riols té la porta al nord. En aquest cas les restes de l'església són actualment un magatzem, i la porta, tapiada, és feta amb un arc de mig punt amb grans dovelles, segurament de cap el segle XV. Un altre paral·lel clar, romànic, és la capella de la Maredeu de les Neus a Àreu (Pallars Sobirà). En aquest cas aparentment no es veu cap motiu perquè la porta sigui a la banda nord, perquè la capella és exempta per totes bandes i el terreny és raonablement pla. Un paral·lel més important és Sant Miquel de Cardona, del gòtic, que té la porta la nord. En aquest cas això podia ser forçat pel fet de trobar-se totalment en un dens espai urbà. Ja lluny d'aquí tenim la sorprenent església de San Baudelio de Berlanga, a Sòria, una capella mossàrab amb la porta al nord.

La necròpolis de Sant Pere del Puig

La necròpoli de l'església està situada a llevant i nord de l'edifici. Actualment hi ha excavada una part relativament petita. L'àrea a llevant de l'església ocupada per la necròpoli fa uns 82 m², dels quals se n'han excavat uns 26 m², aproximadament el 32%. De les 8 tombes excavades només una és una sepultura en caixa de lloses. Totes les restants són fosses excavades a la terra i cobertes amb lloses. Per la seva tipologia se les considera un estadi intermedi entre les sepultures antropomorfes excavades a la roca i les de caixes

de lloses. De fet poden ser contemporànies de les excavades a la roca en aquells indrets on no hi ha una zona amb codines rocoses.

Tot i que sovint, en aquests cementiris, la necròpoli infantil es troba separada de la dels adults, en el cas de Sant Pere no sembla que hi hagi un sector específicament destinat als infants. De moment s'han localitzat 4 sepultures amb les restes de 7 subadults (0-20 anys) i 4 sepultures amb les restes de 6 d'adults (20-50 anys). Algunes tombes contien restes de més d'un individu. Fent una extrapolació podem esperar la presència d'uns 40 inhumats a la necròpoli.

L'any 2018 es va fer una anàlisi de C14 sobre les restes de 3 individus, els més ben conservats, provinents de sepultures de diferents indrets de la necròpoli. Les restes UF4, d'una dona d'entre 40 i 55 anys, amb un índex de preservació del 100%, van donar una data calibrada en l'interval 1020-1167 dC (amb un 95,4% de probabilitat). La sepultura era situada a tocar l'absis i és l'única de caixa de lloses trobada fins al moment. Les restes UF11 provenen d'una de les fosses situades a la vora del camp de la banda nord de l'església. Era un home d'entre 27 i 30 anys, amb un índex de preservació del 100%. La data calibrada correspon a l'interval 986-1153 dC (95,4% de probabilitat). La darrera mostra, UF12, correspon a una dona d'entre 35 i 45 anys, amb un índex de preservació del 95,5%. La seva fossa era a l'interior d'un recinte situat al nord-oest de l'església. La seva datació dóna l'interval 894-1035 dC (95,4% de probabilitat). Així totes les datacions van de finals del segle IX a mitjans del segle XII, cosa que confirma les datacions dels materials ceràmics i les dades de la documentació. Observem que la datació de la tomba de caixa de lloses és la més tardana, la qual cosa confirma que les sepultures en fossa de terra són anteriors a la de la caixa de lloses.

Figura 2: Esquelet d'una de les fosses de Sant Pere.

Figura 3: L'església de Sant Pere del Puig i el nucli de cases al seu voltant. Estiu de 2019.

2. LA TORRE DEL PUIG DE SANT PERE

La torre va ser la seu d'una de les dues castlanies de Súria. Fins a l'abolició dels senyorius, la documentació parla sempre de dues castlanies a Súria, tot i que des de mitjans del segle XV, després de la Guerra Civil Catalana, les dues castlanies es van mantenir per sempre més unides en un únic i mateix castlà, encara que en els actes d'investidura s'investien per separat.

El 8 d'octubre de 1209 el rei Pere II el Catòlic, a petició de Guillem de Montcada i del seu cosí, el senescal Guillem Ramon de Montcada, va donar en alou a Bernat de Torre *aquelles cases de la Torre de Súria, amb aquella vila de Santa Maria que és en terme del castell de Súria*. Es tracta del mateix alou dels Montcada de l'any

1033, tot i que el Puig de Sant Pere s'anomena ara la Torre de Súrria i Bernat pren el seu cognom d'aquest topònim, que d'aquesta forma es converteix en un antropònim.

En la documentació dels segles XIII i XIV es troben reiterades notícies que parlen de la *domus* de Torre. La germana de Bernat de Torre, Guilleuma, era casada amb Guillem Andreu, de Coaner, i ella i el seu marit van reclamar drets sobre possessions de Súrria als Òdena, que en aquella època eren els senyors de Súrria. L'any 1252 els Òdena i els Andreu van arribar a un acord en el qual, entre altres coses, es pactava que els Andreu/Torre no podrien fer obres a la Torre de Súrria.

Figura 4: La domus de Torre l'estiu de 2019.

Més tard, l'1 de juliol de 1271, Bernat de Torre, la seva muller Beatriu, els seus fills Ramon i Guilleuma, i Guilleuma de Torre, germana de Bernat, van donar a Bernat de Coaner la *domus* de Torre, en alou. Bernat va ser el pare de Romeu de Coaner i l'avi de Bartomeu de Coaner (a) de Torre. Els Coaner/Torre tenien la *domus* en lliure i franc alou, tal i com queda clar en una concòrdia amb Guillem d'Òdena, feta el 12 de juliol de 1293. L'any 1274 a Bernat de Coaner el trobem actuant de castlà de Súrria per a Guillem d'Òdena.

L'any 1280, la *domus* s'esmenta com a mas Torre.

A finals del segle XIII els Òdena i els Cardona estaven en guerra oberta. Un dels episodis més violents va tenir lloc el 27 d'agost de 1282 quan el vescomte de Cardona, Ramon Folc, i els nobles Ra-

mon d'Anglesola, Guillem de Castellolí i Ponç de Pinelles amb diversos cavallers i homes de Cardona, van assaltar el castell de Súria. La documentació l'esmenta explícitament com a castell i es desprèn que es tracta del "nou" castell de Súria, situat a tocar l'església.

L'excusa per dur a terme l'atac va ser el fet que al castell hi havia empresonats quatre homes que el batlle de Súria havia d'entregar al sots-veguer de Manresa i que devien ser de la jurisdicció del vescomte de Cardona. La veritable raó era, probablement, el fet que cent anys abans s'havia descobert una mina de sal a Súria, cosa que clarament perjudicava els interessos dels Cardona, raó per la qual el vescomte va iniciar una política d'annexió i control del terme de Súria que va acabar amb l'obtenció de la jurisdicció a mitjans del segle XIV. Durant l'atac, a banda de cremar masos i collites, els homes de Cardona van prendre hostatges que van usar per intercanviar-los amb els presoners, després d'assetjar el castell que guardava Bernat de Casanova.

Després de la ràtzia, el 27 d'agost de 1284, Guillem d'Òdena confirmava la donació de la *domus* de Torre, en lliure i franc alou, a Romeu de Coaner, i l'autoritzava a fer-hi les obres que volgués, tot i el conveni signat uns anys abans amb els Andreu. Poc després, l'any 1285, trobem que Romeu de Coaner està a la *Torra de Sorissa*. Romeu de Coaner va morir entre 1285 i 1293.

El lloc on era situada la *domus* de Torre queda clar en un document del 29 de maig de 1302, on hi trobem les seves afrontacions. Allà Bartomeu de Coaner (a) de Torre, fill de Romeu de Coaner, establí a Arnau de Fàbrega, de Súria, la seva *domus* de Torre i diverses terres. La *domus* limitava amb el mas Puig (l'actual Vilella Vella), el mas Comes, la riera de Tordell i terres del mas Soler (el que fou després -fins fa poc- cal Pla). Aquests són els topònims coneguts. També ens diu que afrontava amb el mas Cal sa Reigs, un antic mas medieval perdut però que, per altres documents, podem situar als Tractets. L'establiment es va fer amb una entrada de 400 sous, i un cens anual de 2 gallines i 1/6 de les collites d'algunes terres i la tasca de les restants. Així que ara Bartomeu de Torre tenia el domini directe del mas Torre, mentre que Arnau de Fàbrega en tenia el domini útil.

De tot plegat queda clar que la *domus* de Torre, que tenien els Coaner/Torre, era la torre i casal que hi ha al cim del Puig de Sant Pere.

També és interessant notar que el document de 1302 parla d'una *domus*, anomenada Sala, situada a l'interior a la *domus* de Torre i que quedava en mans de Bartomeu de Torre, al marge de l'establiment fet a Arnau de Fàbrega. El mot *domus* té diversos sentits, la qual cosa pot crear confusions. Entre altres, tant pot significar una casa com una estança a l'interior d'una casa.

El 4 de maig de 1317, Berenguer d'Òdena, fill de Guillem d'Òdena, senyor de Súria, va vendre tots els drets que tenia a Súria a Ramon Folc, vescomte de Cardona. Això incloïa la jurisdicció que els Òdena poguessin tenir sobre diversos masos i gent de Súria. El 18 d'agost de 1319, Bartomeu de Torre va vendre el *mas de Torre i la seva fortalesa* al vescomte de Cardona, juntament amb els masos de Montpeità, Comes, Savila, Guerau, Garzila, Prat i la meitat del mas Calsareig. Aquí cal entendre que el què va vendre Bartomeu de Torre va ser el domini directe de la torre del Puig de Sant Pere, mentre que el domini útil seguia en mans dels Fàbrega de Santa Maria sa Vila.

Bartomeu de Torre no va residir mai a la *domus*. Apareix sempre com a mercader manresà. Però el 1335 els Torre encara tenien el domini directe de diversos masos a Súria. Des de la venda de 1302, quan la *domus* funciona com a mas, no tenim constància que hi residís ningú. Els terratrèmols de principis del segle XV la devien malmetre molt fort, si hem de jutjar pels desploms i els contraforts de les parets, que les actuals excavacions han posat en evidència. Particularment violent va ser el terratrèmol de 1448. Segurament des de llavors la *domus* era una ruïna. Durant la Guerra Civil Catalana, de 1462 a 1472, el successor de Bartomeu de Torre, el castlà Pere Ramon Satorra i Amargós, mercader de Manresa, es va posar de part de la Generalitat i potser es van reforçar les restes de la *domus*, com va succeir amb tantes i tantes fortaleses catalanes. A partir d'aquella guerra, amb l'aparició dels Fontcalda, les dues castlanies de Súria es van unir en un sol castlà.

wEn algun moment, cap a l'any 1400, el domini directe de la torre va passar al prevere beneficiat de Santa Maria sa Vila i Sant Bartomeu. El 1457 Ramon Vila, llavors beneficiat de Santa Maria sa Vila, va vendre el domini útil de la torre i diverses terres de la zona, a Joan Soler, del mas Soler de Santa Maria sa Vila (més tard el mas Pla). El 1500, el fill de Joan, Maties Soler, encara pagava rendes i censos per la torre i les seves terres. El 1599, Aleix Pla, successor dels Soler, va vendre el domini útil de la torre a Pere Badia, casat amb Elisabet Vilella. Llavors la *domus* de Torre ja apareix com un casal derruït al cim del Puig de Sant Pere. Els anys 1621 i 1626 qui en té el domini és el fill de Pere Badia, Cristòfol Badia, metge a Manresa. El 1681 tota la propietat del mas Vilella (antic mas Puig) va passar a les Comes. Això incloïa la torre del Puig de Sant Pere i les seves terres. Finalment el 1942 va passar a mans dels actuals propietaris, la família Peramiqel, de mas Vilella.

Bartomeu de Torre

La primera notícia de Bartomeu de Torre és del 12 de desembre de 1291. Era fill de Romeu de Coaner, difunt, i de Guilleuma. De gué néixer cap a 1270-1280. El seu tutor era Romeu de Morera i, aquell dia de 1291, va aconseguir per a Bartomeu el veïnatge a Manresa. El 12 de juliol de 1293, es va donar una sentència arbitral, en una disputa entre Guillem de Morera i Berenguer de Lladó, tutors de Bartomeu de Torre, i Guillem d'Òdena. Hi havia una sèrie de masos que l'Òdena deïa que el Torre els tenia com a vassall seu, mentre que els tutors de Bartomeu deïen que els tenia en alou. La sentència va determinar que els masos eren en feu de l'Òdena, però que la *domus* de Torre la tenia Bartomeu en alou. Els masos eren el de Jaume de Lladó, Guillem d'Oliveres, Ramon d'Oliveres i Pere de Comes, Comte, Colomer, Closa, Serra, tots a Cererols, i Garges, Cases (Vilella Vella), *domus* de Puig, Soler i Areny.

El 13 de febrer de 1301, Bartomeu de Torre es va casar amb Ramona de Canet, i els esposos van prometre que residiren a Manresa. La casa era al carrer de Sobrerroca.

El 26 de maig de 1324, Bartomeu de Torre, com a hereu del seu germà Ramon de Torre, va donar a la capella de Santa Maria

de Súrria i a fra Bernat Perpinyà, deodat de la mateixa, una quartera de civada, mitja quartera d'ordi, tres gallines, un pernil de 12 lliures de pes, una aimina de vi i 5 sagines, i tot allò que cada any rebia de les rendes dels masos de Bernat de Costafreda i de Pere de Pujol, de Súrria. A canvi, Bernat de Perpinyà i els seus successors haurien de fer cremar perpètuament, dia i nit, una làmpada davant l'altar de dita capella. El 1326 trobem a Bartomeu de Torre, mercader, que té com a soci a Berenguer Amargós. El 1327 ja era difunt, de manera que va morir el 1326 o 1327. El seu hereu va ser el seu fill Bernat de Torre. El 5 de febrer de 1332 es van fer els capítols matrimonials entre Sança de Torre, filla de Bartomeu i Ramona, difunts, amb Berenguer Amargós, fill de Jaume Amargós, difunt. Per la mort de tots els seus germans, Sança acabaria rebent el patrimoni de Bartomeu de Torre, que pel seu matrimoni, passaria als Amargós.

Figura 5: Planta de la domus del Puig de Sant Pere. Setembre 2018.

Les excavacions de la torre

Segurament el què crida més l'atenció de la torre és la seva estructura de murs en anells concèntrics, com una piràmide esglaonada. S'han suggerit diferents raons per explicar aquesta singular construcció. Una d'elles és la possibilitat que la torre fos molt alta, amb la qual cosa necessitaria una gran base per mantenir-la estable, semblant a la "pinya" dels castellers. Una altra raó -que no exclou l'anterior- seria de tipus defensiu, una estructura per dificultar l'aproximació dels homes i les màquines de guerra i evitar la construcció de mines per ensorrar les muralles, una tècnica d'assalt medieval d'ús freqüent. També s'ha suggerit que podia ser una raó purament estructural, per assentar el terreny, que podia ser inestable, tot i que els estrats de roca són bastant superficials i visibles a les bandes sud i nord de la torre. En qualsevol cas, sembla una constant en moltes construccions militars el fet de dotar-les de murs gruixuts i en gran nombre, de manera que sol haver-hi una gran desproporció entre els espais interiors "habitables" -que solen ser petits- i la magnitud de les parets que els inclouen.

Un altre element a destacar és la contínua presència de morters de guix entre les restes. S'ha fet una primera anàlisi petrogràfica d'un dels morters provinents de la torre i s'està pendent de fer una anàlisi química. És un morter de color blanquinós. Les partícules d'àrid mesuren al voltant de 1-2 mm. Hi ha abundància d'àrid de color blanc, probablement anhídrita. També àrids de color vermellós, probablement llims i gresos. El ciment original probablement està format per una barreja de sulfat de calci i cal. És un ciment ric en impureses vermelloses, segurament argiles. S'observa abundant porositat micromètrica, que arriba a ser un 5% en volum del total de la peça. Tant a l'església com a la torre han aparegut estrats de guix en superfícies planes enguixades i en les parets. La forta presència de guix no és casual, sinó que s'ha de relacionar amb les explotacions properes de guix de les Guixeres.

Figura 6: Morter de guix de la torre que es va analitzar.

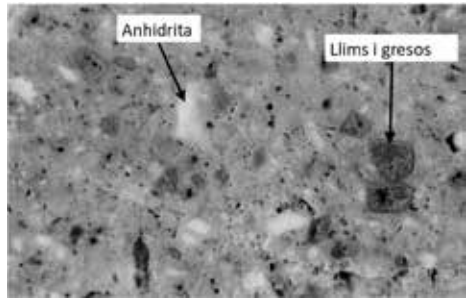

Figura 7: Imatge al microscopi del morter de guix analitzat.

Figura 8: Paret de interior de l'església enquixada.

Figura 9: Morter de guix en un dels estrats de l'església.

En la campanya de 2018, a la torre es van trobar dues sepultures. Una d'elles, molt malmesa, era a sota dels murs exteriors de la domus. L'altra, en molt millor estat, es troba a l'interior de la sala de la torre.

Figura 10: Estrat de guix a l'interior de la sala de la torre.

Cal suposar que en el moment de les inhumacions, la domus encara no existia, ni tampoc l'església i la necròpoli, ja que en aquest cas els cadàvers, amb tota seguretat, s'haurien dipositat a la sagrera de l'església. Atès que l'església i la torre són documentades des de l'any 1033, aquestes sepultures haurien de ser anteriors, i situades a l'exterior de la primitiva torre del Puig de Sant Pere, abans de la construcció de la domus. El fet que una d'elles és una fossa clarament antropomorfa, amb un encaix per al cap, ens situa també en un marc temporal anterior al segle XI. A l'espera d'una datació C14 d'aquestes restes, podem inferir que són anteriors a l'any 1000, segurament dels segles IX-X.

Figura 11: Sepultura en fossa antropomorfa de l'interior de la torre.

3. INTERPRETACIÓ

Ens trobem amb un jaciment, els orígens del qual, amb tota probabilitat, s'han de situar a finals del segle IX i principis del segle X. És el moment de l'aparició del feudalisme i encara caldria esperar 100 anys més per a l'aparició dels primers masos. Tot i l'existència, encara, de grans grups d'esclaus, el món rural era poblat per grups familiars de pagesos lliures, molt pobres, establerts en nuclis anomenats viles i vilars. Les terres que treballaven -poques- les tenien en alou, sense servituds, però la seva gran pobresa els mantenia en una situació molt precària, de manera que no podien fer front a inversions per millorar els conreus, ni podien disposar de bestiar gros

per llaurar -bous i mules- o construir sistemes de regadiu. Tampoc podien fer front a imprevistos: malalties, males collites, etc. L'única opció era agrupar-se -per exemple, per compartir els bous per llaurar entre uns quants- o, i això és el què va acabar passant, vendre les seves propietats als poderosos militars i eclesiàstics i convertir-se en els seus vassalls, a canvi de pagar uns censos anuals.

Creiem que Sant Pere del Puig era una d'aquestes viles altmedievales -com sens dubte ho va ser la vila de Santa Maria- on, a més a més de les activitats agrícoles, s'explotava el guix de les pedreres properes. En el segle XI sorgeix el mas de la Vilella Vella i potser algun altre que no hem localitzat, ja que la documentació parla de masos en plural en aquella zona. La primera torre es converteix, al llarg dels segles XI i XII, en una domus, seu d'un dels castlans. Potser llavors encara quedaven algunes de les primitives cases del nucli habitades, però és clar que les cases al voltant de la torre van passar a integrar-se com a dependències de la domus. Les cases de l'església probablement ja fossin llavors també deshabitades i les persones que quedessin allà fossin servents de la domus i l'església. El fet és que molt aviat la necròpoli sembla amortitzar-se (les datacions C14 no passen en el millor dels casos del segle XII) ja que l'antic camí ral de Súrria a Balsareny passava al nord de l'església pel damunt d'algunes tombes.

Pel que fa a la torre, la presència de dues inhumacions, una a l'interior de la sala central de la torre i l'altra a l'angle sud-est, però sota els murs de la construcció, mostren que en els primers temps els llocs de la inhumació eren a l'exterior de la primitiva torre i que encara no hi havia ni l'església ni la necròpoli. Pendants de la datació C14 d'aquelles restes, en qualsevol cas haurien de ser anteriors al segle XI.

Quan, en el document de 1033, els Montcada afirmen que tenen l'alou de Sant Pere del Puig per herència i/o per compres, creiem que devien ser drets recents, de finals del segle X, quan comença a formar-se el feudalisme. No sembla que els seus drets puguin ser gaire anteriors i, en cas de ser per herència, el document diu que és herència dels seus pares, que devien ser els que van fer l'adquisició.

*AMB MOTIU DE LA VISITA GUIADA
A SANT PERE DEL PUIG I LES GUIXERES
EL DIUMENGE 19 DE GENER DE 2020
DINS LES FESTES DE SANT SEBASTIÀ.*

AJUNTAMENT DE SÚRIA